

Zabudnutí susedia. V. Juraj Beseda a jeho tety Stahlové

Piatu časť seriálu „Zabudnutí susedia“ venujem rodinám Besedovcov a Stahlovcov.

Tak, ako som to sľúbil ich najbližším pozostalým, pani Hane Besedovej, manželke Juraja Besedu a pánovi Michalovi Besedovi, ich synovi a vnukovi Arpáda a Alžbety Besedovcov. Zatiaľ čo rodinu Besedovcov som poznal od detstva, o rodine Stahlovcov, ako ich najbližších príbuzných, som sa dozvedel až nedávno. Keď už sa zdalo, že potrebný dokumentačný materiál k napísaniu spomienkového článku do seriálu „Zabudnutí susedia“ mám, pri dopĺňovaní a overovaní správnosti rodných údajov rodiny Besedovcov som od ich vnuka, pána Michala, dostal údaje o piatich sestrách Stahlových, rodáčkach zo Štiavnice. Sestier pani Alžbety Besedovej, o ktorých som dovtedy nevedel.

Rodina Besedovcov bola jednou z mála kompletných štiavnických židovských rodín, ktoré mali otca, mamu, deti. Považoval som ich, svojím spôsobom, za šťastnú rodinu (foto). I keď, na druhej strane, žiadneho ich blízkeho príbuzného som v Štiavnici nepoznal. Čo bola mojím spôsobom zvláštnosť. V tom čase (50. a 60. roky) vyzvedal sa na vojnové osudy tamojších židovských rodín bolo priam čudáctvo. Spomínali sa útržkovite, ako nesúvisiace epizódy. Z rozprávání vyplývalo, že v Štiavnici ostali len torzá voľakedajších rodín a ich širokého príbuzenstva. Najmä u deportovaných do koncentračných táborov, ktorí sa po vojne nevrátili, bolo nutné 2-3 roky čakať, kým boli úradne prehlásení za mŕtvych.

Pán Arpád Beseda (* 7.7.1917 Myjava - † 6.1.2001 Nové Mesto nad Metují), dentista, bol v povojnovej Štiavnici dobre známy. Pána Arpáda som poznal od detstva, ako môjho prvého zubára. Vďaka nemu som začal chápať, čo je to preventívna starostlivosť o chrup. Zubnú ambulanciu mal v dome, v ktorom aj bývali. Známom to mohutnom poschodovom dome na trotuári. Zne nazdajky som sa ocitol u nich, v ich domácnosti. Mali totiž ako jedni z mála rodín tej doby televízor. A ja, ako fanatik na športové TV prenosy, som sa zrazu stal u nich divákom povestnej letnej olympiády 1960 v Ríme. Okrem strhujúcej atmosféry v jedinečnom pro-

stredí antického Ríma som nič iné veľmi nevnímal. Ale to, že rodinou pána Arpáda bola manželka, pani Alžbeta, syn Juraj a dcéra Marika, určite áno. Iste ma pozorovali s pobavením, neskôr už možno aj otrávene. Čas bežal. Prvý sa mi stratil z obzoru Juraj. Po maturite na štiavnickom Gymnáziu (1961) odišiel na vysokoškolské štúdium stomatológie do Čiech, ktoré absolvoval v 1967. Tam sa neskôr aj „usadil“. Marika, moja konškoláčka z vtedajšej SVŠ-ky, po maturite (1963) emigrovala ako Marika Muravsky v '68 do Kanady (* 12.12.1945 B. Štiavnica - † 26.6.2002 Toronto). Pani Alžbeta sa s náhlým odchodom dcéry ťažko vyrovnávala a zanedlho umrela (* 16.7.1907 B. Štiavnica - † 10.11.1970 tamtiež). Pán Arpád ostal v Štiavnici sám a odšahoval sa. Tak sa stalo, že nebyť hrobu pani Alžbety na Židovskom cintoríne, žiadna stopa by po tejto rodine v Štiavnici neostala. O pánovi Arpádovi som sa v 70. rokoch dozvedel, že býva v Bratislave. Aj sme sa stretli. Potom ubehlo cca 40 rokov, až sme si začali dopisovať a telefonovať s Jurajom. Ženatým, otcom 3 detí, úspešným stomatológom, usadeným v Čechách. Postupne som sa dozvedal jeho príbeh záchrany, keď ako 1,5 ročné dieťa (od 6.10.1944 do 30.04.1945) postupne prešiel rôznymi úkrytmi až po Cínobanské Lazy. Kde sa dočkal, spolu s rodičmi, oslobodenia. Príbeh to bol dramatický. A v mnohom podobný iným, v ktorých sa tiež našli dobrí, obetaví, chápujúci ľudia. Tak sme spoločne navrhli v r. 2015 záchrancov jeho života a života jeho rodičov Múzeu židovskej kultúry (MŽK) v Bratislave, aby boli ocenení ako Spravodliví medzi národmi. Ocenením udeľovaným každoročne Múzeom holokaustu Yad Vashem v Jeruzaleme. Napriek nášmu úsiliu MŽK žiadosť vyhodnotila ako nedostatočnú a zamietla ju. Hlavným dôvodom zamietnutia malo byť to, že pôvodní záchrancovia už neboli nažive. Juraj, vtedy už pokročilý onkologický pacient, bol z toho dosť deprimovaný. Lebo aj vďaka jeho úsiliu regionálne Novohradské noviny (2009) a neskôr My Novohrad-SME (2011) našli potomkov jeho záchrancov a príbeh jeho záchrany uverejnili. Jurajov príbeh záchrany vo mne stále rezonoval. Tak už s úmyslom napísať o ňom spomienkový článok

Rodina Besedovcov, z r. 1956 FOTO ARCHÍV PANI HANY BESEDOVEJ

do seriálu „Zabudnutí susedia“ som mu koncom vlaňajšieho roka napísal. Odpovedala mi jeho manželka, pani Hana. So smutnou správou, že Juraj umrel (* 9.1.1943 B. Štiavnica - † 23.2.2018 Nové Mesto n/M). Moju prosbu o doplnenie rodných údajov mi Jurajov syn Michal bez otáľania splnil. Výpis z ich rodinného archívu bol pre mňa veľkým prekvapením. Vo výpise boli jednak údaje o rodičoch jeho starej mamy Alžbety, ako aj o jej štyroch sestrách. Vďaka presnosti ich rodných údajov mi pani Mgr. Janka Schilerová zo Štátneho archívu MV SR v B. Štiavnici poskytla nové, mimoriadne cenné informácie o rodine Stahlovcov. Tieto údaje boli potvrdené aj výpismi z Popisných hárkov zo Sčítania ľudu z 1930. Získané vďaka ochote a obetavosti bratov Juraja a Jozefa Čabákovcov. Naviac, podarilo sa im zistiť presné miesto a historickú podobu predvojnového domu Stahlovcov.

Jozef Stahl s manželkou Malvínou, rodenou Spitz, aj s piatimi dcérami, bývali v Štiavnici, v meštianskom dome č. p. 253/IV, na Kammerhofskej ulici. Jozef Stahl ho kúpil v roku 1912 a zriadil si v ňom obchod so zmiešaným tovarom. V dome bývali až do roku 1942, keď 6. júna bol s manželkou Malvínou, dcérami Irenou a Kornéliou, vtedy už Groszovou (* 28.9.1902 B. Štiavnica - † 1942 Sobibor) odtransportovaný do koncentračného tábora Sobibor v Poľsku. Tam, v tom istom roku, bol spolu s manželkou a oboimi dcérami zavraždený. Dom bol po ich deportácii odovzdaný do správy pani Márie Glézlovej a jej rodin-

ných príslušníkov. Dokumentačný materiál dopĺňa výpis z Pamätníka holokaustu Yad Vashem v Jeruzaleme o deportácii a zavraždení pani Ireny Reinerovej, rodenej Stahlovej (* 16.4.1901 B. Štiavnica - † 1942 Sobibor). Prvorodenej z dcéry Stahlovcov. Najmladšia z piatich dcér, Marta, vydatá Böleskai (* 21.6.1911 B. Štiavnica), zahynula v Budapešti, v r. 1944. Iba dcéra Gizella (* 2.11.1904 B. Štiavnica), vydatá Ascher, emigrovala a umrela v USA († 30.7.1990 San Diego).

Takže z piatich dcér Stahlových a ich rodičov prežili štiavnický holokaust iba dve dcéry. A z nich ostala po vojne v Štiavnici iba jedna, pani Alžbeta. Ako jediný živý svedok vyvraždenia jej najbližších. Žiadna fotografia štyroch sestier sa nezachovala. Okrem hrobu pani Alžbety v Židovskom cintoríne je jej meno (ako Alžbety Stahlovej) ako aj meno jej budúceho manžela, pána Arpáda, zverejnené na tabuli v tamojšom Ciduku hadín, spolu s menami niektorých ďalších na Zozname 501 Židov, bývajúcich v Štiavnici a jej okolí k januáru 1942.

Dá sa povedať, že príbeh rodiny Besedovej a piatich sestier Stahlových je zatiaľ bezkonkurenčne najrozsiahlejším dokumentačným materiálom, aký som k dispozícii pre článok o štiavnickom holokauste mal. Snažil som sa ho v rozsahu, ktorý som mal k dispozícii, čo najviac čitateľom priblížiť. Článok, podobne ako predchádzajúce z tohto seriálu, venujem Pamätným výročiam holokaustu - 27. januára a 9. septembra.

Peter Gemeiner